

THE SPIRIT OF THE BALKAN IN „BALKAN KEY“ BY LUAN STAROVA

Марина ДАНИЛОВСКА

¹Македонски јазик и книжевност. Филолошки факултет, Универзитет во Тетово

²e-маил marina.danilovska@unite.edu.mk

Апстракт

Во книгата „Балкански клуч“ се евоцираат спомени за напуштањето на огништето, преминувањето на границата и преселбата во нова средина. Нарацијата ја плете приказната за судбината на семејството, но и гради претстава за Балканот. Во неа човекот има потреба да го зачува споменот на родното огниште, а книгите се чувар на семејната меморија.

Клучни зборови: *култура, идентитет, дом, татко, Балкан.*

Abstract

The book „Balkan Key“ evokes memories of leaving the heart, crossing the border and moving to a new environment. The narration weaves the story of the fate of the family, but also builds a representation of the Balkans. In it, man needs to keep the memory of his native heart, and books are the guardian of family memory.

Keywords: *culture, identity, home, father, Balkans.*

„Во самиот поредок на татковите книги

можеше да се читаат и посебни настани, од големо значење не само за историјата на неговото семејство, туку и за Балканот.“¹

Во далечната 1995 година на книжевната сцена се појави книгата „Балкански клуч“² на Луан Старова, во која „авторот го распиња јавно и одговорно своето интелектуално и творечко реноме врз широкото платно на една вонжанровска прозна објава, која ги допира подеднакво обата пола на стандардизираниот исказ во литературната уметност, тие на исповедта и проповедта“, посочува Гане Тодоровски во Поговорот на оваа книга. Во книгата „Балкански клуч“, низ осумнаесет поглавја и низ еден Епилог, се раскажува доживеаното и преживеаното на едно балканско семејство закотвено на почвата на просторот на Балканот, на едно семејство кое го напушта познатото, родната земја и се доселува во Македонија. Авторот мошне уметно го доловува и духот на просторот и на луѓето кои живеат на Балканскиот Полуостров. Оваа книга започнува со истоимениот

¹ Старова, Л. (1995). *Балкански клуч*. Скопје: Мисла, стр. 79.

² „Интересно е да се одбележи дека од новелата „Балкански клуч“ се инспирира еден од најпознатите млади француски шансионери, кант-авторот Доминик Аме и напиша песна под наслов „Клучеви“, која ја изведе на повеќе француски музички сцени и во својот музички албум, а за книгата како инспирација за својата шансона говореше во централните француски медиуми: во дневникот „Де Монд“, неделникот „Експрес“, во „Франс-Интер“ и др.“ (Старова, 2006: 155).

воведен расказ во кој со безусловна љубов го слика ликот на таткото задлабочен во книгите и сместен во неговото вавилонско одајче.

Книжевно перо на Старова го бележи искусеното, виденото, притоа пишувајќи за најблиските и за нивните погледи на новото, како и за нивната реминисценција за она што останало зад нив. Едноставно, на таа белина се оживуваат спомени од балканската судбина на еден човек. Преку сликањето на ликот на таткото и ликот на мајката воочлива е љубовта на децата кон родителот, но и безграничната љубов на родителот кон најмилите, кон децата, која е карактеристична за традицијата на Балканот. Во „Балкански клуч“, и таткото и мајката постојано се грижат за сигурноста на домот и за најблиските. Карактеристично за мајката е и чувањето на клучевите, односно везден присутната надеж дека еден ден повторно ќе се отклучат засекогаш затворените врати од напуштените огништа: „Имаше мошне необични клучеви во мајчината врска: клучеви уште од римско време, со необични глави, клучеви од османското време, чии глави беа минијатурни арабески, камени клучеви, дрвени, семожни балкански клучеви“ (Старова 1995: 9). Таа нејзина постапка е таква бидејќи „куќата е нашето катче во светот (...) нашиот прв универзум“ (Башлар 2002: 36) Таткото, пак, од друга страна, се грижи за книгите кои ги преминуваат границите заедно со нив, а кога од некој затемнет агол се назира балканската преселба, тој е во постојана грижа „кои да ги земе а кои балкански книги да ги остави, собирани уште од времето на Отоманското царство, од времето на жестоките балкански војни, од времето на фашизмот и сталинизмот на Балканот (...) книги кои требаше во неговата свест сигурно да му го вратат изгубеното балканско време, изгубено поради селидбите“ (Старова 1995: 8). Неговите книги говореле и за настани кои се случувале на Балканот, во нив „можеше да се читаат и посебни настани од големо значење не само за историјата на неговото семејство туку и на Балканот“, пишува Старова (1995: 79). Во овој случај, и клучевите и книгите ги зачувуваат спомените.

Раскажувачот низ нарацијата не запознава и со пријателите на неговиот татко со коишто тој играл покер, а за нив тоа било „повод да се соберат и си поприкажат, со почит и ред, за нивните балкански алови, без страв дека нивните зборови ќе ги минат тарабите на куќата“ (Старова 1995: 15). Тие негови пријатели се „малку, ама вистински“, посочува нараторот (Старова, 1995: 81). Нив ги зближуваат книгите и „сличните донкихотски илузии за Балканот“ (Старова 1995: 81).

Авторот говори за егзилот и за емигрантската судбина, за адаптацијата во новиот простор. „Татко ми никогаш не ќе го доживее среќното враќање во својата земја, во преградката на своето семејство, записната од новите непредвидливи бранови на историјата. Поширокото и потесно семејство ќе му биде препуштено на брановите на егзилот. Едни ќе го минат езерото, други мориња и океани, распрснувајќи се низ Балканот, Америка, Австралија. Татковото семејство, минувајќи ја границата која го делеше Охридското Езеро, остана во „кралството на балканскиот егзил“, со надеж дека своите еден ден или ќе се вратат или ќе одат по трагите на другите преку морињата и океаните“, пишува Старова (2013: 15). Во расказот „Емигранти“ се навраќа во времето на детството кога децата емигранти со нетрпение го очекувале големиот жолт камион на УНРРА со кој се носела стара детска облека. Децата го нарекувале „камион на нашите желби и соништа“. Авторот дури и вели дека на новата облека ќе им завидуваат дури и „неемигрантските деца што не можат да ги имаат овие шарени емигрантски облеку, тие крпеници на емигрантската детска душа“ (Старова, 1995: 34). Раскажувачот во имагинацијата го доловува трпеливото чекање во редот, и стигнувањето до крајот на редот кога место да му

ги наполнат рацете со шеренило, му велат дека нема право на ваква облека, бидејќи веќе не е емигрант.

Во своето раскажување нараторот ги опфаќа и годините од војната, годините по војната, Тито, партиските пленуми и конгреси на кои многу се ветувало, Брионскиот пленум³ од 1966 година, животот на брегот на Вардар во Скопје, Отоманската Империја, распадот на Југославија. Карактеристично за нараторот е тоа што ни претставува една објективна стварност, но и критички став кон одредени прашања. Ги засега и идентитетите на Балканот, па говори за таткото и за неговите размислувања кои остануваат сокриени во библиотеката и во него, а тој доживувал „вистинска вртоглавица кога помислуваше на комплексноста на секој балкански идентитет, беше свесен дека секој идентитет - во крајна линија, на Балканот најмногу, е еден вид компромис“ (Старова 1995: 78).

Таткото останува на просторот на Балканот, во градот кој „имаше една од најубавите железнички станици на Балканот“ (Старова 1995: 88). Од меморијата на Старова, на страниците на „Балкански клуч“, се преточуваат сеќавањата за прошетките на децата со родителот до железничката станица на која со својата големина ги привлекувал возот Балкан-Експрес. Тие никогаш не се качиле на патување иако таткото знае дека тој вози може „само за еден ден да го поврзе семејството со блиските заминати пред педесетина години кон југоисток, и со другите кон запад“ (Старова 1995: 89). Авторот во својата нарација ги опфаќа и верувањата на Балканот, а едно од нив е дека црната боја носи несреќа. Тој и самиот не знае од каде потекнува ова верување, но знае дека сите го прифаќаат и затоа „сите се вардевме од црната боја, од сите нејзини преливи, како од сеништа што ни се вечно зад петиците“ (Старова, 1995:40). Ја истакнува и сиромаштијата во која се живеело: „Мајка, по којзнае кој пат, ги крпеше нашите стари облеку, разјадени од многуте денови. Најтешко ги сошиваше нашите чорапи. Чорапите небаре најмногу сведочеа за повторуваните кругови на сиромаштијата, во недоодицата на животот“ (Старова 1995: 41). Во нарацијата своето место го зазема и желбата за враќањето во родната земја. Таа можност била исклучена од таткото, но мајката верувала дека еден ден ќе ја мине границата и ќе ги види своите, па ни раскажува нараторот: „Мајка половина век откорната од своите, влеана во градбата на новото семејство, згора на сè сираче (...) везден го сонуваше враќањето во земјата на корените (...)“ (Старова, 1995: 115). Нејзиниот сон се остварува и таа сама ја минува границата.

Старова го опишува и просторот на градината на неговата мајка, која „успеваше да ги одгледува чудесните модрикаво-жолти шебои, бели и црвени миризливи каранфили и големи трендафили“ (Старова 1995: 16). Тој ги носи и балканските вкусови на петаниците⁴ и тикуните⁵ што ги месела неговата мајка, па посочува дека токму заради нив кога биле деца ги сакале државните празници. Но тоа е време на повоени години кога било мошне тешко да се најде пиле за да се направи омиленото јадење на децата. Тоа е време кога властите забраниле чување кокошки во градот, но, сепак, „Посмелите уште ги чуваа во дворовите, поплашливите во подрумите, на балконите, дури некои и во своите домови. Ако во среде градот, крај реката, каде што живеевме, се видеше некој да чува кокошки, тешко ќе поминеше. Ем кокошките се земаа, ем се плаќаше глоба (...)“ (Старова 1995: 22).

³ Брионски пленум е назив за Четвртата пленарна седница на Централниот комитет на Сојузот на комунистите на Југославија, одржан на 1 јули 1966 г.

⁴ Петаник е традиционално јадење, односно вид пита приготвена со јуфки, путер и со месо, но може и со ориз, грав и др.

⁵ Тикун е традиционално јадење кое се приготвува со брашно, јајца и месо.

Во „Балкански клуч“, авторот мошне сликовито го претставува „светото петле“ притоа веродостојно претставувајќи ја сликата на раздвиженото Скопје, па вели: „имаше во нашето маало, донесени од брановите на војната и на селидбите, луѓе од разни вери и идентитети, сите со разни верувања за петлето, според нивните митологии, но овде сите создадоа заедничко верување за нашето петле (...)“ (Старова 1995: 24).

Да заклучиме дека „Балкански клуч“ е книга за Балканот, за преселбите, за сеќавањата, за љубовта кон најблиските, па Старова пишува: „На Балканот сè се одвиваше бргу. Се создаваа и пропаѓаа монархиите, по долго траење, се разминуваа империите, се судираа верите, а семејствата, само тие грутки живот мора да опстојуваат“ (Старова 1995: 8). Тодоровски оваа книга ја нарекува „лежерна белетризирана семејна хроника“ (Старова 1995: 170).

Референци

- [1]. Башлар, Г. 2002. *Поетика на просторот*. Скопје: Табернакул.
- [2]. Мојсиева-Гушева, Ј. 2010. *Во потрага по себеси*. Скопје: Институт за македонска литература, стр. 17-21.
- [3]. Старова, Л. 2006. „Балканска сага“, во *Пристапни предавања, прилози и библиографија на новите членови на Македонската академија на науките и уметностите*, XV, Скопје: МАНУ, 127-180.
- [4]. Старова, Л. 2013. *Балканска сага, француска рецепција*. Скопје: МАНУ.
- [6]. Старова, Л. 1995. *Балкански клуч*. Скопје: Мисла.
- [7]. Тодоровски, Г. 1995. „Помеѓу исповед и проповед“, во *Балкански клуч*. Скопје: Мисла, стр. 169-174.